

DIJMELE IOBĂGEȘTI DIN COMITATELE TRANSILVANIEI ÎN PERIOADA 1785—1820

Dijmele sau decimile continuau să fie, între anii 1785—1820, principala obligație, în ansamblul rentei în natură, datorată de iobagii și jelerii din Transilvania „domnilor de pământ”. Ele constau din îndatorirea țăranilor dependenți de a da stăpînilor feudali a zecea parte din toate produsele recoltate pe pămînturile lor arătore din afara vetrei satelor. Legumele, zarzavaturile, fructele și, eventual, cerealele obținute în grădinile lor intravilane nu erau supuse dijmuirii. În schimb, se dijmuiiau animalele mărunte, adică porceii, miei și iezi, precum și stupii.

În Transilvania, dijmele au fost percepute, pînă în prima jumătate a veacului al XVI-lea, alături de nobili, și de biserica catolică. Dar, cu ocazia reformei religioase din 1566, o dată cu averile mănăstirești, a fost secularizată și dijma bisericească. În consecință privilegiul de a o percepe a trecut, în secolele XVI—XVII, de la biserică, la stat. Cum însă vistieria principilor transilvăneni n-a acordat importanță deosebită strîngerii dijmei, nobilii au profitat de împrejurare și au reușit să impună, în Diploma Leopoldină din 1691, dreptul de a o arenda ei de la fisc. Iată de ce conscripțiile efectuate la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui următor arată că nobilii dintr-o serie de localități percepeau, pe lîngă dijma ce li se cuvenea lor, și pe cea de stat, plătind pentru ea fiscului anumite taxe bănești.

În legătură cu obiceiul arendării dijmei fiscale de către nobili, iobagii din Galda de jos (comitatul Alba Inferioară)¹ au relatat următoarele, în iulie 1820: „...dăm dijmă la domnul cel pămîntesc din tot felul de bucate, care avem de secere și de sapă, din miei, din iezi de capre, din stupi, din vin, și din tot feliu ce se face și crește din pămînt. Și pentru acestea, precum știm, domnu cel pămîntesc în tot anu plătește la fisculu, și pentru aceasta dăm dijma fiscului la domnu cel pămîntesc”².

În cele mai multe localități, nobilii arendau numai dijma fiscală din cereale, cîneapă, în vin, și celelalte produse ale solului. Cea din animale și din stupi continua să fie percepută, în natură sau în bani, de către reprezentanții organelor fiscale. În cazul acestor sate, dijma

¹ În continuare, cuvîntul comitat va fi redat prescurtat, între paranteze, cu litera c., iar districtul cu litera d.

² Șt. Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane*, București, 1921, p. 68.

pretinsă de domni de pământ coexista, deci, cu cea percepută de statul feudal. Într-o astfel de situație erau, între 1785—1820, localitățile: Berghiu, Gusu, Mesentia, Păuca, Șpring, Tău, Uioara de Sus (c. Alba Inferioară), Stejăreni, Buia, Felța, Noul (c. Alba Superioară), Bonțida, Râscruci, Dăbica, Bozieș, Caila, Feleac, Șarioara, Șieu-Cristur (c. Dăbica), Nușeni (c. Solnoc Interior), Someș-Odorhei (c. Solnoc Mijlociu), Biscaria, Peștișul Mic, Mintia (c. Hunedoara) etc.

De pildă, iobagii din Biscaria au arătat, cu prilejul conscripției iozefiniste din 1785, că la ei în sat se „dă dijmă din tăt feliu de venituri a pământului, la domni; pentru dijma mieilor și a stupilor dăm arindă fescușască”³.

Deosebit de clar se desprinde coexistența celor două tipuri de dijme din următoarea relatare făcută, în 1820, de sătenii din Râscruci: „Comuna noastră fiind sub arendă fiscală, proprietarii plătesc acea arendă fiscului, iară de la noi iau dijmă din tot felul de cereale, din grâu, porumb, orz, alac, cinepă și vin. Pe deasupra dăm proprietarilor noștri dijmă și din oi. Și pe seama fiscului dăm tot dijmă (din oi), mai de mult fiscului obișnuiam să dăm dijmă și din stupi; din vin însă nu...”⁴.

Dijma percepută de statul feudal putea să coexiste cu cea pretinsă de nobili și în sensul că o parte din țărani aveau îndatorirea de a o da numai stăpînilor feudali, iar o altă parte din ei, atît acestora, cît și fiscului. Iobagii din Bozieș, de exemplu, au arătat, în iunie, că nu dădeau dijmă fiscului decît din miei și stupi, intrucît pe cea din cereale, cinepă, sămînță de cinepă, fasole și must au răscumpărat-o stăpînii lor feudali. În continuare ei au declarat: „Împrejur și în alte sate unde-i vatră ungurească tot așa au dat dijmă, unde-i vatră românească acolo numai domnească dijmă, împărâtească nu-i”⁵.

În cazul satelor unde țărani dependenti făceau distincție — asemenea celor din Bozieș — între „vatra” sau „ulița românească” și „vatra” sau „ulița ungurească”, era vorba de un obicei moștenit din perioada anterioară Reformei. Într-adevăr, înainte de Reforma religioasă din 1566, iobagii români, fiind ortodocși, nu erau obligați, în general, să dea dijmă bisericii catolice, ci numai stăpînilor feudali. Așa se explică de ce, în 1820, iobagii au declarat că de la acei ce locuiau pe „ulița” sau „vatra românească” nu se percepea dijmă fiscală, ci numai cea „domnească” sau urbarială.

Iobagii unguri fiind însă catolici, erau obligați, prin lege, înainte de 1566, să suporte dijma față de biserica de care aparțineau. După 1566, îndeosebi în veacul al XVIII-lea, dijma bisericească secularizată fiind luată în arendă de către nobili de la stat, iobagii catolici ori foști catolici locuind pe „vetre” sau „uliți ungurești”, au ajuns să dea, fie toată dijma, fie numai o parte din ea stăpînilor feudali. Atunci cînd nobilii arendau numai dijma din cereale, cinepă și vin, cea din animalele mărunte și din stupi continua să fie percepută de fisc. Trebuie subliniat însă că dijma fiscală a ajuns să fie arendată, total sau parțial, și deci, să coexiste cu cea percepută de nobili, și în regiuni unde nu existau iobagi unguri. Explicația trebuie căutată tot în secularizarea averilor mănăstirești din secolul XVI. În cazul fostelor moșii secularizate, statul a devenit proprietar feudal. În calitatea lui de stăpîn feudal, statul avea dreptul de a percepe, atît fosta dijmă bisericească, cît și cea la care era îndreptățit ca proprietar. Apoi, statul

³ L. Botezan, R. Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din 1785* (I), în *Sargetia*, VII, 1970, p. 130.

⁴ Arhivele de Stat ale R.P. Ungare din Budapesta, fondul „Conscripția czirákyană”, F. 52, comitatul Dăbica, vol. IV, p. 557.

⁵ Șt. Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. III (documente needitate, în manuscris), p. 204—205.

însuși și-a păstrat domeniile feudale, în diferite părți ale Transilvaniei, în cazul cărora el conta ca proprietar feudal. Prin urmare, existența dijmei fiscale trebuie considerată ca o realitate obișnuită, inclusiv în regiuni locuite aproape numai de iobagi români, cum era cazul cu comitatele Hunedoara, Zarand, Turda, Alba Inferioară sau cu districtul Făgăraș.

Conscripțiile dintre 1785—1820 oferă numeroase exemple de localități unde dijma din animale mărunte se pretindea atât de fisc, cât și de stăpînii feudali. Printre aceste localități pot fi amintite: Dragu, Șinteu (c. Dăbica), Băbdiu, Maia, Mica, Olpret, Arpașteu (c. Solnoc Interior), Mălâncrav (c. Alba Superioară), Seplac (c. Solnoc Mijlociu), Boian, Plopiș, Sîg, Stirciu (c. Crasna), Șpring (c. Alba Inferioară) etc. De pildă, iobagii din Seplac au mărturisit, în 1785, că erau obligați să dea fîscului dijmă din grîu, mazăre, ovăz și miei, iar „domnilor” din porci și porumb. Oamenii pretorului Gyulai József erau datori însă să dea dijmă din miei și lui și fîscului⁸. În septembrie 1820, tărani dependenti din Arpașteu s-au exprimat într-un mod asemănător: „... dijmă la domniile posesori dăm din cucuruz, ovăz, alac, cu un cuvînt din toate semănăturile dăm a zecea parte domnilor posesori. Și din oi dăm dijmă, cine are zece oi, din 10 ia dijmă un miel... Din oi și din stupi dăm dijmă și la fîscuș, dacă are 10 oi o gazdă ia fîscușul un miel, dacă n-are 10, plătește 1 creițar de tot mielul. Dar măcar cite coșnițe (stupi) va avea omul numai o groșiță⁷ plătește de o coșniță”. În continuare, ei au precizat: „Așa am auzit că domniile noștri plătesc arendă pentru decime de o moșie (serie iobăgească n.n.) 20 de creițari⁸. Tot 20 de groșițe de sesie plăteau, în 1820, și nobilii din Mica pentru răscumpărarea anuală a dijmei fiscale⁹.”

În Mălâncrav, iobagii au relatat, în iulie 1820, că la ei nu exista „dijmă domnească, ci numai împărătească”. Totuși, dijmă nu dădeau fîscului decît din miei și stupi, deoarece pe cea din cereale o arendaseră „domniile”. Stăpînii feudali au extins-o apoi asupra porumbului, mustului și legumelor. În cazul mieilor au introdus chiar nona. Pentru a-i forța pe țărani să o accepte, „au adus în hotarul satului vreo 500 de oi, împotriva rînduieiilor mai vechi, au interzis gazdelor [iobagilor n.n.] cu 4 vite să țină mai mult de 16 oi, celor cu 2 vite mai mult de 8 oi și celor fără vite mai mult de 4 oi”. De aceea, sătenii, pentru a nu-și pierde oile și a menține pășunea pentru ele, au fost nevoiți să se angajeze că vor da „domnilor din nouă miei unul”¹⁰.

Apăsarea dijmei duble asupra gospodăriei iobăgești reiese clar din următoarea plîngere făcută de sătenii din Olpret, în mai 1820: „O altă greutate a statului nostru e aceea că noi și la arendașul cel împărătesc [al dijmei fiscale n.n.] și la domniile locului dăm dijmă din miei și din stupi; aceasta n-o putem noi socoti de unde să fie că ne îngrecăm [îngreuiem n.n.] cu dijma îndoită”¹¹.

De altfel, tendința de îngreuire a dijmei s-a manifestat și într-o serie de localități unde se percepea numai de nobili. În conscripțiile oficiale și particulare cercetate, iobagii au declarat că dădeau „dijmă domnească”: în 24 de localități din comitatul Alba Inferioară; în 35 din comitatul Solnocul Interior; în 30 din comitatul Hunedoara; în 17 din comitatul Cluj; în 12 din comitatul Alba Superioară; în 8 din districtul Chioar, în 7 din districtul Făgăraș, în 4 din scaunul Săliște și în cîte 2 localități din comitetele Crasna și Zarand.

⁸ Trócsányi Zsolt, *Az erdélyi parasztság története, 1790—1848* (Istoria țărănimii din Transilvania între 1790—1848), Budapesta, 1956, p. 45—46.

⁷ Un creițar echivala cu a 60-a parte dintr-un florin renan, iar o groșiță sau un groș valora 3 creițari ori 6 dinari.

⁸ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 100.

⁹ Arhivele Statului din Dej, fondul Solnocul Interior, tabela de impunere pe anul 1820, document nr. 1802/decembrie 1819, anexa 1, satul Mica.

¹⁰ Arhivele Statului din Tg. Mureș, fondul Scaunul Mureș, pachetul XXVI/560.

¹¹ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 149—151.

Țăranii dependenți din Nandru (c. Hunedoara), de exemplu, au spus următoarele, în această privință, cu prilejul conscripției oficiale din 1785: „Arindă la fiscușu nu dăm, numai dijmă la domnii noștri”¹².

Îndeosebi unele conscripții particulare dau indicații prețioase asupra cantității de cereale, cinepă sau vin și asupra numărului de animale mărunte, luate de nobili de la iobagi sub forma dijmei. Astfel stau lucrurile cu conscripția din 1794, a bunurilor moștenite de fiicele contesei Csáky în Șieu-Cristur, Caila, Feleac (comitatul Dăbica) și Chiuza (c. Solnoc Interior), în Șieu-Cristur, dijma din cereale, pe anul agricol 1793—1794, se ridică — după cele 25 sesii vechi moștenite — la 100 clăi de grâu, la 40 clăi de ovăz, orz și alac și la 160 mierțe de porumb; în Caila — după cele 28 serii vechi și noi moștenite — la 70 clăi grâu de toamnă, la 12 clăi grâu de primăvară, la 30 clăi de ovăz și la 120 mierțe de porumb; în Feleac — după cele 30 sesii vechi și noi moștenite — la 80 clăi grâu de toamnă, la 50 clăi grâu de primăvară, la 160 clăi de ovăz, orz și alac, la 300 mierțe porumb și la 100 vedre de vin; în Chiuza — după cele 22 de sesii vechi și noi moștenite — la 40 clăi grâu de toamnă, la 50 clăi de ovăz și la 160 mierțe de porumb. Conscripția nu indică ce număr de animale mărunte și de stupi a strîns, din dijmă, curtea nobiliară din Șieu-Cristur. Precizează numai că iobagii cu mai puțin de zece oi cu lapte au fost obligați să dea de fiecare miel cîte 12 ban¹³.

Conscripția din 1795, a bunurilor succesorilor baronilor Bánffy Zsuzsánna și Farkas, arată că acestora le-a revenit — pe anul agricol 1794—1795 — după cele zece sesii iobăgești din Riciul de Cimpie (c. Turda): o dijmă de 30 mierțe grâu și 100 mierțe porumb; iar după cele 35 sesii iobăgești din Fintinița (c. Cluj): o dijmă de 100 mierțe grâu, 400 mierțe porumb, 50 mierțe ovăz, 12 clăi de cinepă, 7 vedre vin și 24 miei. De la iobagii din ultimul sat, ce aveau mai puțin de zece oi cu lapte, intrucît aceștia au dat de fiecare miel cîte 2 groși, au încasat, în contul dijmei din animalele mărunte, 48 fl. ung. și 48 bani. Pentru răscumpărarea dijmei fiscale curtea achita anual numai 16 fl.¹⁴.

Baronul Wesselényi Farkas a perceput următoarele cantități de cereale, drept dijmă, după cele 128 sesii iobăgești cu extravilaue din comuna Dragu (Dăbica): a) 345 clăi de grâu, 14 clăi și 20 snopi de ovăz și 1010 mierțe de porumb cu coceni (știuleți), pe anul agricol 1788—1789; 285 clăi de grâu, 15 clăi și 18 snopi de ovăz și 1324 mierțe de porumb-știulete, pe anul agricol 1802—1803; 256 clăi și 20 snopi de grâu, 13 clăi de ovăz și 745 mierțe de porumb-știulete, pe anul agricol 1807—1808; 96 clăi de grâu, 2 clăi și 2 snopi de ovăz și 711 mierțe de porumb-știulete, pe anul agricol 1808—1809; 269 clăi și 5 snopi de grâu, 6 clăi și 20 snopi de ovăz și 508 mierțe de porumbi știulete, pe anul agricol 1809—1810. Pe anul agricol 1810—1811, intrucît conscripția s-a efectuat în august 1811, nu s-a stabilit decît dijmă de grâu, care însuma 211 clăi. În afară de cerealele de mai sus, curtea nobiliară din Dragu mai primea anual, în medie, cîte 10 clăi de cinepă, cîte 12 vedre de vin și cîte 10 porcei¹⁵.

Curtea contelui guvernator Bánffy György din Bonțida (c. Dăbica) stringea, anual, în contul dijmei, la începutul veacului al XIX-lea, pînă în 1806, de la țăranii dependenți din acest sat

¹² L. Botezan, R. Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785* (II), în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 91.

¹³ Arhiva istorică a Filialei Academiei Republicii Socialiste România din Cluj, fondul Urbaria et conscripționes, Conscripția din 1794, a bunurilor alodiale și iobăgești moștenite de fiicele contesei Csáky Kata în satele menționate mai sus din comitatele Dăbica și Solnocul Interior p. 48—1192 (în continuare prescurtat: Arh. Ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et. C.).

¹⁴ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C.: fascicula I/nr. 9, p. 383—486 și 742—744.

¹⁵ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C., Conscripția din 1811, a bunurilor alodiale și iobăgești ale baronului Wesselényi Farkas din Dragu, p. 569—570.

și din altele 15 înconjurătoare circa : 400—500 mierțe griu, 150 mierțe orz, 2000 mierțe porumb ; 200—300 mierțe sămință de cinepă¹⁶.

Baronul Huszár József a primit următoarea dijmă, pe anul agricol 1814—1815, de la iobagii arendați de la familia Haller :

a) în satul Suareș (c. Solnoc Interior), după 20 sesii cu extravilane : 40 mierțe griu de toamnă, evaluate la 44 florini renani¹⁷ ; 24 mierțe griu de primăvară, apreciate la 28 fl. ren. și 48 cr. ; 30 mierțe de ovăz estimate la 12 fl. ren. ; 80 mierțe porumb știulete, din care ieșeau 26 mierțe porumb-boabe, cu o valoare de 22 fl. și 15 cr. ; și 20 saci, fiecare de 5 mierțe (în locul dijmei din cinepă), cu un preț de 5 fl. și 42 cr. ;

b) în Pustuța, după cele 9 sesii cu extravilane : 5 mierțe griu de toamnă, în valoare de 5 fl. ren. și 30 cr. ; 8 mierțe griu de primăvară, apreciate la 9 fl. ren. și 36 cr. ; 10 mierțe de ovăz estimate la 4 fl. ren. ; 24 mierțe de porumb-știulete (din care rezultau 8 mierțe porumb-boabe), prețuite la 20 fl. ; și 9 saci (de cîte 5 mierțe), care se puteau vinde cu 1 fl. și 39 cr.

c) în Blidărești, după cele 14 sesii cu extravilane : 10 mierțe griu de toamnă sau seară, apreciate la 8 fl. ren. și 20 cr. ; 16 mierțe griu de primăvară, evaluate la 19 fl. ren. și 12 cr. ; 9 mierțe de ovăz, prețuite la 3 fl. ren. și 14 mierțe porumb boabe, în valoare de 13 fl. și 40 cr. ; și 14 saci (de 5 mierțe fiecare) care puteau fi transformați pe plată în 3 fl. ren. și 41 cr.

Baronul Huszár József lua de la iobagii arendați și dijmă din miei. Prețul mediu al unui miel l-a fixat, în 1815, la 50 cr. Iobagii cu mai puțin de zece miei răscumpărau dijma din ei, plătind de fiecare cîte 6. cr¹⁸.

Conscripțiile oficiale și particulare arată, așadar, că în cele mai multe sate, dijma, fie fiscală, fie urbarială, se pretindea din toate cerealele și din alte produse ale solului, precum și din animalele mărunte. Existau însă destul de numeroase localități, unde dijma se percepea ori numai din cereale, ori numai din animalele mărunte. Dijma se rezuma la animalele mărunte, de obicei, în satele situate în zone muntoase, fără pământ arător, sau cu arabil puțin și de slabă calitate, unde domina creșterea animalelor. Într-o astfel de situație erau localitățile : Brăzești și Cîmpeni (c. Alba Inferioară), Federi, Luncani, Petrila, Bejan, Boholt, Runc, Sulighete, Săliștioara, Vălișoara, Dealul Mare, Fornădia (c. Hunedoara), Mărișel, Muntele Rece (c. Cluj), Albac, Buceș, Brad (c. Zarand), Almașul Mare, Camăr, Șumal, Mălădia, Criștelec (c. Crasna), Cărpiniș, Finteșul Mare (d. Chioar) etc.

În toate aceste localități, sătenii au precizat că nu dădeau dijmă decît din animalele mărunte și din stupi, iar în unele din ele numai din miei sau numai din porci. În localitățile înșirate mai sus din comitatul Hunedoara, de exemplu, se percepea, cu precădere, din porci. Dar nu unul din zece, așa cum se obișnuia în restul Transilvaniei, ci de fiecare sesie întreagă, familiile iobăgești ce o populau erau datoare să ofere anual un porc gras. Familiile ce foloseau cîte o jumătate de sesie se puteau asocia între ele pentru a preda împreună un porc gras.

La 1806, contele Gyulai István dispunea : a) în Sulighete, de o sesie veche întreagă ce aparținea unui iobag și de trei sesii vechi de jumătate folosite de 9, de 7 și, respectiv, de 2 familii de țărani dependenți ; b) în Săliștioara, de două sesii vechi întregi folosite de 4 și respectiv 13, precum și de o

¹⁶ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, fond Bánffy, consignatio 124, Bonchidai taxalista, 1806.

¹⁷ Un florin renan era format din 60 creițari sau 120 dinari ; un florin unguresc din 50 creițari sau 100 dinari ; iar un florin vonaș din 51 creițari sau 102 dinari.

¹⁸ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C., Conscripția din 1815 a bunurilor arendate de baronul Huszár József de la familia Haller în satele Suareș, Pustuța și Blidărești, p. 18—39.

jumătate de sesie veche stăpînite de 2 familii de iobagi; c) în Dealul Mare, de o jumătate de sesie veche, posesiune a 6 familii de iobagi; d) în Vălișoara, de o jumătate de sesie veche, ce revenea la 4 familii de iobagi; e) în Fornădia, de o jumătate de sesie veche ce aparținea unei văduve de iobag cu doi băieți; f) în Boholț de două sesii vechi stăpînite, fiecare, de cîte 2 familii de iobagi și g) în Runc tot de două sesii vechi întregi folosite de 2 și respectiv o familie de iobagi. Toate aceste familii puneau, anual, la dispoziția stăpînitorilor feudali, după fiecare din sesiile vechi întregi, cîte un porc gras, indiferent de numărul lor, iar după jumătățile de sesii vechi cîte o jumătate de porc gras, iarăși indiferent de numărul lor. În afară de obligațiile de mai sus, fiecare familie era dator să dea, individual, dijmă din miei, iezi și stupi. Familia ce avea sub zece miei, iezi sau stupi, plătea, fiecare bucată, cîte 12 dinari drept răscumpărare a dijmei. În nici una din localitățile de mai sus, iobagii contelui Gyulai István nu datorau dijma din cereale. Jelierii ce foloseau sesii noi erau scutiți și de dijma din animalele mărunte¹⁹.

În 1815, fiii contelui Gyulai Samu au moștenit și ei cîte o sesie — două în Bejan, Sulighete, Săliștioara, Vălișoara, Dealul Mare și Fornădia, folosite de 1 pînă la 15 familii de iobagi. Ele erau îndatorate tot la cîte un porc gras de o sesie întregă, sau la cîte o jumătate de porc pentru o jumătate de sesie veche, indiferent de numărul familiilor. La fel erau îndatorate, individual, la dijma din miei, iezi și stupi. Cele cu un număr mai mic de zece plăteau cîte 6 cr. de bucată. Jelierii erau scutiți și în acest caz de dijme.

Conscripția din 1815 precizează în plus, față de cea din 1806, că porcul gras putea fi răscumpărat cu bani. De exemplu, iobagul cu jumătatea de sesie veche din Vălișoara putea răscumpăra jumătatea de porc gras cu 6 mariași²⁰. Cei doi iobagi ce foloseau sesia veche întregă din Fornădia aveau posibilitatea să plătească porcul gras cu 3 fl. ren., iar cei cinci cu sesia întregă din Dealul Mare puteau achita în locul lui 6 fl. ren. pe an²¹.

În satele de mai sus și în altele cu o situație similară din comitatul Hunedoara, obligația de a da porcul gras în locul dijmei din porci este menționată și de conscripția *czirákyaná* din 1819—1820, atît la iobagii familiei Gyulai, cit și la cei ai familiilor Bethlen, Bartsai, Bornemisza, Domokos, Ribitzei, Kunn, Levandai, Györffy etc. Sătenii din Bozieș, de pildă, au arătat, în 1820, că numai oamenii nemeșului Szentpáli îndeplineau dijma obișnuită din porci, miei, stupi și cereale. În schimb, cei ai baronului Bornemisza Lipót și ai conților Kunn László și Farkas dădeau cîte un porc gras și cîte unul din zece miei, iezi sau stupi. Oamenii căpitănului Levandai răscumpărau porcii grași cu 20 zloți²²; cei ai baronului Györffy cu 2 zloți și 30 cr.; cei ai contelui Kunn Zsigmond cu 10 zloți; iar cei ai grofului Kunn István cu 2 zloți și 30 cr.²³

Înmulțirea cazurilor de răscumpărare a porcului gras, în conscripțiile din 1815 și 1820, față de cele din primii ani ai veacului al XIX-lea, constituie o dovadă a progresului înregistrat de procesul transformării rentei în natură în rentă în bani. Porcul gras, pretins fie în natură, fie în bani, constituia însă o îngreuiere, față de dijma obișnuită din porci. Tendința de a spori dijma se reflectă, de altfel, în conscripții, nu numai la porci și nu numai în comitatul Hunedoara. Ea se manifestă, sub diferite forme, în toate comitatele transilvănene, atît la dijma din miei, cit și la cea din cereale, nobilii folosind, în această direcție, cele mai variate pretexte. Tendința rezultă, de pildă, din următoarea mărturisire făcută de iobagii din Muntele Rece (c. Cluj) în

¹⁹ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C., fasc. 5/nr. 3, p. 344—709.

²⁰ Un mariaș valora 17 creițari.

²¹ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C., fasc. 5/nr. 5, p. 117—302.

²² Un zlot era identic cu un florin renan.

²³ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 234.

1820: „... cine are 10 oi cu miei dă un miel; cine are 30 de oi cu miel dă 3 miei decimă și 1 miel îl dăm miel de strungă. Cine n-are 10 oi cu miei plătește pentru un miel 7 creițari”. În plus, pentru dreptul de a paște cu porcii ghinda din pădurea alodială „... cine are 10 porci dă un porc la domni pentru ghindă, cine are mai puțini de 10, dă pentru un porc 13 creitari și fără de aceasta, pentru toată turma dăm un porc de conybe [bucătărie n.n.]²⁴.

În alte sate, îngreuierea dijmei s-a concretizat fie sub forma obligării țăranilor dependenți de a crește mielul sau porcul de primăvară pînă toamna, fie prin forțarea lor de a da a zecea parte din acele produse ale solului care, anterior, nu fuseseră dijmuite. Edificatoare în această privință rămîne plîngerea iobagilor din Drăguș (districtul Făgăraș), făcută în februarie 1820: „Dijmă am dat din secară și din ovăz al 10—lea, așa și din cînepă și din sămință de cînepă, așa și din alte feluri de bucate care prășim în cîmp dăm a 10—a, afară de picioici [cartofi n.n.], din care numai de trei timpuri [ani n.n.] ne-a luat cu sila dijmă, așa din fasole care numai acum de un an a început a ne lua dijmă... dăm de la miel, de la purciel, stup, cite un creițar, cine are 10 acela dă al 10-lea, fără ne-a purtat curtea și cu dijma asta cam rău, că primăvara, cînd se dijmuiesc oile, cine are să dea cite un miel, ar da atunci bucuros, [dar] curtea nu-l primește, ci îl lasă pînă se face toamna noatină [mioară n.n.] și atunci ni-l poștește și cu asta ne păgubește că de va pieri mielul, ori de nu va fi mială frumoasă nu ni-o primește... ”²⁵

În districtul Făgăraș, fiscul și nobilii au introdus, prin abuz, dijmă nouă din cartofi și în alte localități, iar în Porumbacul de Jos, chiar și dijma din lubenițe (pepeni verzi). Dovadă următoarea relatare făcută de țăranii dependenți din acest sat, în martie 1820: „Noi dăm la curte dijmă a zecelea din tot plugăritul, bucatele cu paie, cucuruz cu tuleu, din lubenițe mai de mult nu au luat dijmă, dar acum din lubenițe iau, și de cînd prășim picioici și de acolo iar a zecelea, așa se ia și la alte curți în ținutul Țării Oltului, dijmele și din miei și din porci și roiul stupilor dăm a zecelea”²⁶.

Dijmă în plus din cartofi li s-a impus și iobagilor districtului Brașov din localitățile Zărnești și Tohanul Nou. Cei din Tohanul Nou, de exemplu, au arătat, în decembrie 1819, că în afară de dijma din cereale, arendașii au introdus-o și pe cea din cartofi, iar relativ recent, de vreo cinci ani, și din varză, deși înainte pe aceasta din urmă n-au dat-o niciodată²⁷. Dijmă din varză au introdus, relativ recent, și nobilii din Răstoci (d. Chioar), după cum rezultă din cele spuse de săteni în iunie 1820²⁸. La rîndul lor, iobagii din Hoghiz (c. Alba Superioară) s-au plîns, în 1820, că proprietarii feudali le-au introdus dijmă nouă din producția de mac, pe lîngă cea tradițională din cereale, cînepă, fasole, miei, iezi și stupi²⁹.

Faptul că într-o serie de sate o parte din dijmă era cedată preoților, nu trebuie să inducă în eroare și să se tragă concluzia că, pe această cale, povara dijmei s-ar fi ușurat. În astfel de situații dijma era percepută în întregime de fisc sau nobili, care cedau o parte din ea parohilor. Conscriptia din 1795, a bunurilor lăsate moștenire de Bánffy Farkas și Zsuzsánna, arată că din dijma pe care iobagii din Uila (c. Cluj) o dădeau urmașilor acestora, tot a 40-a clacie sau al 40-lea snop, în cazul păioaselor, și a 40-a mierță, în cazul porumbului, revenea preotu-

²⁴ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 162—163.

²⁵ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. I, p. 276.

²⁶ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. I, p. 290.

²⁷ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 104—105 și 112—113.

²⁸ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. III, p. 134.

²⁹ Arh. Stat. Tg. Mureș, fond. scaun Mureș, pachet XXVI/541.

lui sătesc. Aceeași conscripție arată că în Fintinița (c. Cluj), moșierii răscumpărau dijma de la fisc cu 16 florini ungurești, Din ei, 4 fl. ung. erau dați preotului reformat din sat³⁰.

Într-o situație asemănătoare se găsea dijma și în Metiș, Boarta, Grinari și Petca din comitatul Alba Superioară. În Boarta și Metiș, de exemplu, domnii de pământ ofereau preoților, în 1820, jumătate din dijma percepută din cereale și miei. În Moha și Petca, iobagii erau datori să dea stăpînilor feudali numai dijma din miei. Pe cea din cereale o stringeau, de la iobagii unguri, preoții reformați. În ultimele două sate, iobagii români erau obligați la dijma din cereale, numai dacă foloseau sesii aflate pe „vatră ungurească”³¹.

În alte localități din comitatul Alba Superioară, dijma fiind percepută numai de preoți era ceva mai ușoară, deoarece însemna mai puțin de 1/10. În Ariușd și Hăghig, de pildă, sătenii dădeau preotului reformat, în anul 1820, numai o claie din 40; iar sătenii din Arapătac 1/20 din produsele lor cerealiere³².

Povara dijmei se ușura, cel puțin pentru o parte din țărani dependenti, acolo unde unii din domnii de pământ renunțau la ea. O astfel de situație a fost consemnată de conscripțiile dintre 1785—1820, în: Ceanul Mare (c. Turda); Petriceni și Fintina (c. Alba Superioară), Orăștioara de Jos, Măgura, Cutin, Costești (c. Hunedoara) etc.

Firește, iobagii din satele unde nu se percepea de loc dijma, nici de către nobili, nici de către fisc sau preoți, erau mai avantați decît cei obligați să o dea. Dar în această situație erau foarte puține localități din comitatele transilvănene. Între 1785—1820, dijma nu era în uz în localitățile: Budlla (c. Alba Superioară), Poenița și Galați (d. Făgăraș), Balc (c. Crasna), Cehalul Român (c. Solnoc Mijlociu), Girbova de Sus (c. Alba Superioară), Valea Nandrului, Băcia, Almașul Mic (c. Hunedoara) etc. Sătenii din Valea Nandrului, de exemplu, au relatat, cu prilejul conscripției din 1785: „Nice arindă la fiscuș, nice dijma la domni nu am dat pînă acuma”³³. La rîndul lor, iobagii din Galați au mărturisit, în iulie 1820: „Dijmă nu dăm nici fiscului nici domnilor, deoarece principele Rákóczi Gheorghe a scutit satul de această sarcină”³⁴.

Alături de puținele localități în care dijma nu se percepea, fiindcă nu era în uz sau pentru că sătenii au obținut scutirea de la principii, mai există o altă categorie de sate unde era răscumpărată cu anumite taxe bănești, împreună cu celelalte obligații, sau era înlocuită cu anumite zile-muncă. Cu taxe bănești era răscumpărată în sate ca Spini, Șona, Sînmiclăuș, Căpîlna, Valea Sasului, Alecuș (c. Tîrnava), Vecerd, Ghijasa de Sus și Ghijasa de Jos (c. Alba Superioară) și altele. Cu zilele-muncă era înlocuită într-o serie de sate din comitatul Hunedoara.

În concluzie, se poate afirma că dijmele erau răspîndite pe scară largă în comitatele transilvănene. Ele erau, în tot cazul, în vigoare, într-o proporție mai însemnată decît daturile în natură, care pot fi incluse, de asemenea, în renta în natură. În comparație cu daturile în natură, dijmele nu prezentau varietatea specifică acestora. Cu reglementările încercate de puterea centrală în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deosebiriile dintre diferitele moduri de a fi percepute s-au redus considerabil, încît la începutul veacului al XIX-lea au ajuns la relativă uniformitate. Indiferent că erau pretinse de fisc sau de nobil, ori și de statul și de stăpînul feudal,

³⁰ Arh. ist. a Fil. Acad. Cluj, U. et C., fasc. I/nr. 9, p. 521—522 și 742—744.

³¹ Arh. Stat. Cluj, fond Alba Superioară, dosar cu acte nearanjate ale conscripției czirákylene efectuate în satele comitat. Alba Sup.

³² Arh. Stat. Tg. Mureș, fond scaun Mureș, pachetele XXIV/529 și XXV/542.

³³ L. Botezan, R. Schilling, *Conscripții urbariale hunedorene din anul 1785* (II), în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 91.

³⁴ Arh. Stat. Tg. Mureș, fond scaun Mureș, pachet XXV/543.

dijmele sînt consemnate, între 1785—1820, în majoritatea satelor transilvănene, chiar dacă în unele se percepeau numai din animalele mărunte, iar în altele numai din cereale. Cazuri de localități unde dijmele nu se pretindeau de loc erau foarte rare și cu totul incidentale. Chiar și acolo unde se răscumpărau, se poate considera că erau prezente, întrucît iobagii nu erau scutiți de ele, ci li se permitea, sau li se impunea, să le înlocuiască cu o anumită sumă de bani, ori cu o anumită cantitate de zile-muncă.

E adevărat, spre deosebire de daturile în natură, dijmele se pretindeau numai după extravilane, ceea ce însemna că de la jelerii numai cu intravilane nu se puteau percepe.

Dijmele prezentau o greutate pentru gospodăriile iobăgești, deoarece — alături de daturile în natură — lipseau țăranii dependenți de 1/10 din produsele muncii lor, iar cînd erau pretinse și de fisc și de stăpîinii feudali, urcau pînă la 1/5 din produsele țăărănești dijmuite.

Dar mai ales dijmuirea din cereale provoca, uneori, mari neajunsuri țăranilor dependenți, îndeosebi atunci cînd ea nu era efectuată la timp. Potrivit practicii impuse de nobili, sătenii nu puteau duce recolta de pe loturile lor, pînă cînd nu era dijmuită. Atunci cînd dijmuirea întîrzie, recolta era expusă capriciilor vremii, mai ales pericolului ploilor, precum și prădării ei de către păsări și rozătoare. Din plîngerea înaintată de iobagii din Cisteiul Românesc (c. Alba Inferioară), împăratului Francisc, în 1817, cu prilejul vizitei acestuia în Transilvania, reiese că recolta li s-a redus la mai mult de jumătate, atît din cauza nedijmuirii ei la timp, cît și din pricina colectoriilor de dijme, care prin abuz, au luat mai mult de 1/10³⁶.

Pagubele produse, în unele sate, țăranilor dependenți de către colectorii dijmelor, prin abuz, reies însă mai clar din următoarea reclamație a iobagilor orașului Dumbrăveni, din satul Vișoara (c. Tîrnava): „Arendașii nu dijmuiesc pe vremea dijmei, nu acolo, nu atunci și nu așa cum s-ar cuveni; cinci-șase dijmuiesc și armenii se urcă pe capul omului sărac ca moimele [maimuțele n.n.]; în afară de aceasta, și în afară de ceea ce dă judele sătesc din averea comună, mai pretind 40 ba și 50 florini, sub titlul de cheltuieli, sumă care însemna o mare greutate pentru sat... fie că dijmuiesc grîul, fie porumbul, fie altceva, acești dijmuitori, trimiși de către comuna Dumbrăveni, sub titlul de cheltuieli proprii, pretind și iau cu forța de fiecare colon [iobag n.n.], 2—3 ba și 4 clăi de grîu și cite un coș de porumb, cîștigînd pe seama lor grămezi, pe care apoi și le impart între ei... Cu prilejul dijmuirii oilor, aleg partea cea mai bună, cum fac și cu dijmuitul grîului”³⁶.

Dijmele variau de la an la an, în funcție de recoltă și de numărul animalelor mărunte ale iobagilor. Cu excepția unor conscripții particulare, cele mai multe nu dau cifre globale privind cantitatea dijmelor, datorită greutăților întîmpinate de conscriptorii în calcularea lor. Imposibilitatea precizării cuantumului lor global, pe un an sau altul, reiese din mărturisirea făcută de iobagii din Galda de Jos (c. Alba Inferioară), în iulie 1820, potrivit căreia: „Dijmă plătesc din toate bucatele de seceră, din cucuruz, din vin, din cînepă, din in, din miei, din iezi de capră, din stupi. Da, fiind că acestea atîrnă de la producția anuală, domnul nu le poate fixa cantitatea”³⁷.

LIVIU BOTEZAN

³⁶ Trócsányi Zsolt, *op. cit.*, p. 45—46.

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ Șt. Meteș, *op. cit.*, vol. I, p. 69.

DIE ABGABEN DER LEIBEIGENEN IN DEN KOMITATEN SIEBENBÜRGENS IM ZEITRAUM 1785—1820

(Zusammenfassung)

Die Abgaben, die einerseits aus dem Zehent, andererseits aus dem Fruchtzins bestanden, dauerten neben der Abgabe in Arbeit und Geld zwischen 1785—1820 in allen siebenbürgischen Komitaten an.

Ohne die Bedeutung der Abgabe in Arbeitsleistung zu erreichen, blieb der Fruchtzins eine Belastung für die Wirtschaften der abhängigen Bauern. Er entzog diesen Wirtschaften einen bedeutenden Teil ihrer Feldfrüchte, Kleintiere, Geflügel und anderer Lebensmittel.

Die Zehentabgaben blieben weiterhin, sowie in den vergangenen Jahrhunderten, Naturalverpflichtungen der Leibeigenen und Inquilinen, denen zufolge sie jährlich den Feudalherren den zehnten Teil aller von den extravillanen Ackergründen des ihnen zugeteilten Bodens stammenden Erzeugnisse abgeben mussten, u.zw. von Weizen, Korn, Gerste, Hafer, einer Abart des Weizens (*Triticum spelta*), Hirse, Mais, Flachs, Hanf, Wein und — in den letzten Jahrzehnten des 18. und Anfang des folgenden Jahrhunderts — auch von Bohnen, Erbsen, Linsen, Zwiebel, Kraut, Kartoffeln, Melonen usw., ferner den zehnten Teil der Lämmer, Zicklein, Ferkel und Bienenstöcke.

In einem Grossteil der siebenbürgischen Dörfer wurde die Abgabe an den Grundherrn durch diejenige verdoppelt, welche die abhängigen Bauern auch dem habsburgischen Feudalstaat leisten mussten.

Im Vergleich zu den Fruchtabgaben waren die Zehente einheitlicher, aber auch drückender und wurden in fast allen siebenbürgischen Dörfern eingehoben. Sie standen an erster Stelle unter den Abgaben, welche die abhängigen siebenbürgischen Bauern an ihre Feudalherren leisten mussten.